

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ – ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

Докторске академске студије

ИЗВЕШТАЈ КОМИСИЈЕ ЗА ОЦЕНУ ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ

I ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ ЗА ОЦЕНУ ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ

1.1. ДАТУМ И ОРГАН КОЈИ ЈЕ ИМЕНОВАО КОМИСИЈУ

Одлуком бр. Кликните да бисте почели унос текста., донетом на седници одржаној дана 8. 2. 2024, Наставно-научно веће Филолошког факултета Универзитета у Београду образовало је Комисију за оцену докторске дисертације **Александре Пауновић** под насловом „**Херменеутика и обликовање душе у лирским дискурсима Иве Андрића**”, урађену под менторством проф. др **Александра Јеркова**.

1.2. САСТАВ КОМИСИЈЕ ЗА ОЦЕНУ ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ

1. ПРЕДСЕДНИК КОМИСИЈЕ

Име и презиме: Александар Јерков

Звање: редовни професор

Ужа научна област: српска књижевност

Датум избора у звање: јун 2016.

Установа на којој је запослен: Филолошки факултет Универзитета у Београду

2. ЧЛАН КОМИСИЈЕ

Име и презиме: Светлана Шеатовић

Звање: научни саветник

Ужа научна област: српска књижевност

Датум избора у звање: 30. 11. 2020.

Установа на којој је запослен: Институт за књижевност и уметност у Београду

3. ЧЛАН КОМИСИЈЕ

Име и презиме: Часлав Николић

Звање: редовни професор

Ужа научна област: српска књижевност

Датум избора у звање: 6. 10. 2022.

Установа на којој је запослен: Филолошко-уметнички факултет Универзитета у Крагујевцу

4. ЧЛАН КОМИСИЈЕ

Име и презиме: Мина Ђурић

Звање: ванредни професор

Ужа научна област: српска књижевност

Датум избора у звање: 21.3.2023.

Установа на којој је запослен: Филолошки факултет Универзитета у Београду

5. ЧЛАН КОМИСИЈЕ

Име и презиме: Марко Радуловић

Звање: виши научни сарадник

Ужа научна област: српска књижевност

Датум избора у звање: 20. 9. 2023.

Установа на којој је запослен: Институт за књижевност и уметност у Београду

II ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ

Име (име једног родитеља) презиме:	Александра (Власта) Пауновић
Датум и место рођења:	4. 1. 1990.
Наслов мастер рада:	„Ни стаза ни имена: <i>Знакови поред пута</i> Иве Андрића на темељу душе“
Датум одбране мастер рада:	30. 9. 2015.
Установа где је одбрањен мастер рад:	Филолошки факултет универзитета у Београду
Научна област из које је стечено академско звање мастера:	Српска књижевност

III СПИСАК НАУЧНИХ И СТРУЧНИХ РАДОВА који су објављени или прихваћени за објављивање у оквиру рада на докторској дисертацији

1. „Историја приређивања *Знакова поред пута* Иве Андрића“, *Свеске Задужбине Иве Андрића*, 2016, 33, 147–177
2. „Љескање душе и/или љескање сопства – *Знакови поред пута* Иве Андрића“, *Савремена проучавања језика и књижевности*: зборник радова са VIII научног скупа младих филолога, одржаног на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу 2. априла 2016. године, књ. 2, Крагујевац: ФИЛУМ, 2017, 221–235.
3. „У име Андрићевог јубилеја“, *Књижевна историја*, год. 50, бр. 165, 2018, 297–303.

4. „У лирском премеру сна и јаве: 'Шта сањам и шта ми се догађа' Иве Андрића“, *ЛИК: часопис за литературу и културу*, 2020, 6, 10, 25–49.
5. „Иво Андрић, читалац *Дервиша и смрти* М. Селимовића: Како писати читање?“, *Јован Делић: зборник радова*, Београд: Институт за књижевност и уметност, 2020, 345–371.
6. „Златна птица: селимовићевски и андрићевски глас“, *Поетичка и тематска прожимања Андрићеве и Селимовићеве прозе: зборник радова са научног скупа одржаног 17. јула 2020. у Андрићевом институту*. Ур. Александра Вранеш, Андрићград–Вишеград: Андрићев институт, 2021, стр. 99–112.
7. „Затворени простор(ом): 'Скерцо у црнини' Иве Андрића“, *PHILOLOGIA SERBICA, Категорија простора и просторни односи у српском језику, књижевности и култури: зборник радова*, 2, Бања Лука: Филолошки факултет, 2022, стр. 288–309.
8. „Лирика Милоша Црњанског и рано дело Иве Андрића“. *Мит, традиција и симбол у поезији Милоша Црњанског: зборник радова*. Ур. С. Шеатовић и Б. Чолак. Београд: Институт за књижевност и језик: Требиње: Дучићеве вечери поезије, стр. 419–448.
9. „Фрагментарни дискурс Иве Андрића и Нике Бартуловића. Разговори с душом: поводом и око *Ex Ponta*“. *Нико Бартуловић: вртлог идеја и идентитета, међународни интердисциплинарни зборник радова*. Ур. С. Шеатовић, С. Ројић, М. Радуловић. Београд: ИКУМ: Библиотека „С. Марковић“ – Загреб: Филозофски факултет свеучилишта у Загребу, Центра за компаративнохисторијске и интеркултурне студије, стр. 271–305.

IV НАСЛОВ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Херменеутика и обликовање душе у лирским дискурсима Иве Андрића

V ПРЕДМЕТ И ЦИЉ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Предмет ове изузетно зрело писане и скрупулозно, са примерним трудом, засноване дисертације, јасно је одређен множином лирски дискурси у наслову тезе. Реч је, дакле, о прибирању множине и многострукости дискурса и разликовању у суштини једине свега што је лирско, како нас је учила естетика од романтизма до данас, што теорија књижевности, упркос свим тешкоћама са лирским као својством (па лириком као називом за песништво), не доводи заиста у питање. Тако се представља Андрић не само као „скривени песник“ него као остварени лиричар, и не само као неко ко је ушао у књижевност песнички већ је и из ње изашао – песнички. Ту је, у том врло савременом методолошком амбијенту пала једна тешка стара реч, душа, која од старих Грка до Фукоа представља стални изазов и истовремено непремостиву препреку – оно што науке не интегрисе, оно што филозофија не мисли, оно што критика стереотипа одбацује,

и оно што проучавање књижевности одавно више не узима у обзир, а опет се врло често помиње или подразумева, па је утолико више изазов истраживању. Како се обликују наше представе о души, што је важан део историје свести, и како се обликује „душа“ у лирским дискурсима, али исто толико високо потентно питање како се обликују сами дискурси и како обликујуће обликује. Напокон, у високој традицији феноменологије, како нема обликовања без уобличенога као што нема мишљења без мишљеног (ни доживљавања без доживљаја, што често ишчезне са видика оваквог промишљања и што ни ова дисертација није узела сасвим у разматрање, тако да је емоционални хоризонт испитивања остао за неко друго трагање). То је ситуација која важи и за херменеутику у наслову тезе, реч којој је у овом контексту (душе, али и истине, или друштва) Фуко дао посебну димензију. Између ових параметара кретало се много тога што је обележило мишљење од феноменологије и дијалектике до краја двадесетог века, и на том месту се оваквим насловом отвара теза која је пред нама. Предмет ове дисертације у најмању руку је методолошки двоструко одређен (херменеутика / душа), а путеви којима се она креће макар троструки (историја идеја, дело Иве Андрића, српска књижевност двадесетог века). То ће рећи да је дисертација имала бити већ у замисли темељна, тешка и врло обимна, па је таква и предата захватајући различите аспекте које овако одређен предмет/начин изучавања намеће. Могло би се чак рећи да се врло одлучно и самосвојно утврђеном предмету тумачења намеће сама могућност да буде тумачен, што је још једно двојство.

Значај је, дакле, вишеструк, пре свега у Андрићу и његовом месту у српској и светској књижевности, али исто тако и у потреби да се о књижевности мисли и након колапса сваке методолошке извесности. Озбиљна ствар.

VI ОСНОВНЕ ХИПОТЕЗЕ ИСТРАЖИВАЊА ДИСЕРТАЦИЈЕ

Основне хипотезе – образац налаже да се тако излаже иако је то високо некоректно формулисано према самом смислу друштвених наука у којима би формулисање таквих хипотеза значило у суштини скочити из циља у сам рад, а не онако како то мора бити случај – обратно. Не да се свести ниједна озбиљна ствар у нашој области на основне хипотезе, али место друштвених наука у овом извештајном систему јасно је показано већ том врстом гротеске да се имамо уклопити у неку сасвим другачију праксу.

Ако ипак морамо да испунимо пуку форму, а у озбиљним стварима на тако нешто не би требало трошити време, основна хипотеза била би да је Андрић значајан песник, а у целини лирске имагинације и лиризацији нарације, дакле целином свог и песнички оствареног дела, нешто што се може разматрати у хоризонту категорије велики песник. Дакле, хипотеза би била да се може употпунити и понешто променити, унапредити, слика Андрићевог песничког достигнућа. Друга је да перцепција целине и разноликости лирских дискурса, узимајући у обзир ово дискурсно померање од песме и стиха до прозе и записа (а могло се наћи лирско и у хоризонту есеја и другачије врсте записа и путописа, што остаје за неко будуће истраживање) доноси нешто што је не само уметнички релевантно, и самим тим важно за целину опуса једног од најзначајнијих писаца двадесетог века уопште, већ и нешто у чему стваралачко дело Андрићево тријумфује: оставштина тако промишљеног човека показује шта је за њега књижевност. Показује и то шта је свет, човек и човек у свету, шта су велика онтичка напуштеност и самоћа битка, и још штошта, довољно да се један академски живот проведе само уз налазе те оставштине. Хипотеза је, дакле, и та да се поље проучавања српске књижевности и посебно њеног двадесетог века, којег одређује успон и крах модерности, ту може доградити и представити, разјаснити и оценити. На терену где, за разлику од већине других дела постоји огромна критичка литература, није лако установити нову платформу књижевнокритичког приступа великом писцу. Зато је главна хипотеза ове тезе да се још увек може и сме, и пре свега да треба, бити озбиљан проучавалац, да треба бити заиста посвећен и да вреди мислити у свету онаквом какав је данас, што би лако могло бити дивна стара заблуда, она са којом су најбољи од нас проводили свој ситан људски век. Како се таква претпоставка вреднује у нашем данашњем систему оцењивања и какав је научни значај истицања ове одлике у нашем систему

извештавања? Ваља дочекати неког аутоматона који ће, еј-ај чет трт мрт дрн зврц, једнога дана овакве извештаје и покушаје да останемо озбиљни у озбиљно неозбиљно доба, аутоматски одбацивати као беспредметне. Машине ће свакако знати више од нас, са лакоћом ће процесуирати и генерисати текстове, каквегод, али да ли ће о смислу и сврси онога што се одиграва у човеку и свету, и између света и човека, и што књижевност надмаша у језику, означити крај, некмоли неком расуђивању у двадесет првом веку о херменеутици и души, то може само да забрине. Нема те технологије која није била злоупотребљена, па је и технологија извештаја, технологија прописаног, делић те шире слике губитка.

VII КРАТАК ОПИС САДРЖАЈА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Дисертација се протегла на 330 густо штампаних, компјутерски генерисаних страница, што ће рећи обилато и преко формата старих дисертација које су заправо биле хабилитације. Дакле велика теза, обимом захтевна и за кандидата и за Комисију која треба то сада да сажме, што није могуће чак ни најобичнијем смислу речи, некмоли после искуства позног Витгенштајна и раног Дерида.

Теза има три широка поглавља (стр. 4–87, стр. 88–186, стр. 187–268), симпатичну „Завршну реч“ на месту закључка, што би неког ментора склоног дијалогу са најбољим кандидатима могло нагнати да гледајући хоризонт академског живота за собом и оно што је, надајмо се преостало, и обрнуто, што би могло кандидату што је пред њим и уз то мало што је протекло, измамило осмех уз души, плод одобравајућег одбацивања, окисморон, да уопште може бити завршне речи. Колико то у подвести облика дисертације следи из недостатка *завршности* у самом постхумном опусу Андрића? Колико је то плод назавршивости самог истраживања и онога што у самој тези остаје незавршено? (Да се не помисли, ако би неко којим чудом одиста читао ове извештаје, овако писане, да је ово тек било каква упадица, то је рана напомена о томе да се питање завршености – које је извор концепта савршености како је то Татаркјевич показао од Платона наовамо – већ овде намеће.) Колегиница Пауновић решила је такође да развесели онога ко се помогао краја тезе, иако ће тај имати у томе интелектуалног уживања првог реда, и последњих тридесет страница дала је као илустративни материјал, што је оптички дражесно и као да помало приближава неко доба или пружа прилику да се по неки детаљ о којем се расправљало још боље предочи. Онда долази пет страница извора, што је врло много, и петнаест страница литературе, што је премного за дисертацију и никада довољно за предмет изучавања, на којима има доста књига које је у овом часу у нас прочитала само она која је ову дисертацију и написала. То је добро урађен посао.

Следи извод из библиографије аутора која је у вези са предметом. Није то корисна информација, већ нужна заштита од насиља са којим се потпуно погрешно одређен хоризонт аутоплагијаризма наднео над писање дисертација. Ово је, међутим, више него оригиналан, темељан и важан научни, у том смислу у којем је ово све што ми радимо наука, допринос.

Дисертација почиње уводом у којем је улога ментора и оно што је до сада објавио од множине коју је изговорио или већ и написао о овим стварима и Андрићу, мало пренаглашена, надајмо се само због тога што је један поглед на целину Андрићевог песничког дела одиста морао да се укрсти са овом дисертацијом коју је кандидаткиња самостално изабрала и веома отресито и самостално писала. Али ако знамо не само Барта и Кињара, некмоли Христића и Винавера, а и Розанова, стручна литература какву представљају студије Елијас и Сузини-Анастопулос је додаток нашој стручној лектури, и тога овде има још. Ретко је када овај ментор имао прилику да се о неким елементима проблема обавести боље из рада но што је то већ пре тога знао, осим у строго ситним стручним питањима везаним за најужу предмет изучавања. То је леп додаток који ће напослетку стићи до Адоа, „који све зна“ (као браћа Ренан један век раније, или Рикер у то исто доба) и Фукоа којем то није довољно. То што није довољно, то је био изазов у прошлом веку. У овом веку влада једна идиотска идеја да је све довољно, осим у богаћењу и отимању. Они који су мењали поље мишљења, а и мишљења о књижевности, чинили су то зато што ништа

никада није било довољно, па ни Фукоу и Дерида, допуштам и Делезу. Већ Слотердајк и Агамбен, који такође све зна, нису то могли да прекораче, али су знали да би то требало учинити. Неће бити неумесно да у овако позном делу своје академске каријере такав ментор, уз стрпљење Комисије да му то буде овде дозвољено, дода да онога чега нема превише нема ни довољно, што би могло да подсети на Отела и на време расанка од варљиве и лажне академске моћи професура и менторстава, у доба немоћи старости и заборава.

Прво поглавље креће расправом о фрагментарној форми, и онда, старински, прво каже какво је порекло и значење *фрагмента* (стр. 4–30). Која је сила нагнала хиперорганизацију 1.1, 1.2 итд., то ћемо оставити по страни. (Не због Витгенштајна и Хајдегера, има тога и где се најмање може очекивати, али ни то не отклања глупости бројева који смисаоне везе претварају у означене низове. Питање алгебарског ритма природних бројева претворених у параграфе је везано за потребу да он буде пертинентан, а то је аргумен^н логичког излагања и блискости истини од антике наовамо, и њега ваља поштовати. (Као што то и велики мислиоци од којих се оваква структурација и чине, рецимо и Кант.) У овој синтакси цифара и тачака о ономе што се разматра заправо је пре заостала нека ђаволска мука недовршености, незавршености: уређеност преко сваког реда само је симптом нечег другог.

Следи слап у којем је истакнуто место добио Јован Христић. Ментор није овако великом раду хтео да постави питање зашто не Доситеј и Божа Ковачевић, или Ускоковић и Бранко Лазаревић, утолико пре што приписати значај Христићу значи подсетити на овог значајног писца, критичара и тумача. Зашто Петрарка, а не античке и средњевековне схолие, заправо хоће да покаже значај фрагмента у нововековној култури, у простору модерне – трагање за позитивном карактеристиком инхерентног недостатка. Овај утисак се, наравно поправља у следећем пасусу и то је одлика ове дисертације, само ваља бити стрпљив, ствари ће, у оној мери у којој је то потребно, доћи на своје место, па су ту већ и Августин и Бернард од Клервоа, а доћи ће доцније и антика и још штошта. Ослањање на Дионисотијеву, дакле, нешто доноси, али и нешто запоставља. Микеланђело и *non finito*, на шта смо већ указали, леп је детаљ који је вредело естетички истражити. Следи десетина страница једен лепе образованости и обавештености, онако како се некада радило. Можда не баш савршено уређено у времену или развоју појма (томе је компензација 1.1 и 1.2?) Монтењ, Бејкон задржавају своје место и онда Паскал, у међувремену моралисти. Симпатично је и да је Александар Гефен, наш колега из Париза, стигао у српску књижевну мисао у расправи о Паскалу, па и Бланшоу. Наравно, још је важније Лаку-Лабарт, па и други Деридин ученик Нанси. У том вртложењу кроз историју идеја и савремене теоретичаре, захватајући спирално, а не линеарно, предмет изучавања, пуштајући да само онај који мисли док чита разумева како Монтењ и Паскал, или Шлегел и Ниче, одјекују у постављању основа за овај рад, или се Леопарди и Кјеркегор придружују, Сиоран и Витгенштајн укрштају, биће поменуте и схолије. Једном речју, ако се довољно буде стрпљив и пажљив, углавном ће све доћи, придодато и набачено. Ту стоје две могућности. Негативна, да све још није довољно интегрисано и спојено у једну макар композитну и разнолику целину, или да таква целина није ни могућна када су делићи толико различити и неспојиви. Могућно је мислити да је структура дисертације једним делом плод интензивног читања и бележења, да су глосе оставиле трага, или да је спирално и конвулзивно смењивање и уздизање проблема било решење за композицију онога што у мозаику не може да буде представљено деловима, у ком случају мора постојати и још један ниво алегорије (Бенјамин).

Свако је излагање заправо фрагмент, али један фрагмент схватамо као остатак и као недостатак, а други који се интегрише као *саплмент* и градивни додатак: када би се хтело бити строг, могло би се тврдити да је сваки фрагмент додатак а не остатак и тако доћи на терен парадокса, деконструкције и у контрапосту извести завршни чин мишљења: мишљење је увек вишак у тексту. Овај последњи суд, наравно, не сме се схватити дословно у једном извештају о дисертацији која у повишеној температури стицања знања хоће да покаже како мишљење уопште може и мора да постоји. То није задатак за колегиницу Пауновић, нити за било којег докторанда, то је за оне који стварају мишљење – у овом контексту од Витгенштајна до Дерида, или од Бахтина и Бенјамина до онога што у двадесет првом веку недостаје. На страници 23, наравно, ето их у истом почетку реченице и Витгенштајн и Бенјамин, нешто доцније Адорно, биће и Барта. Гледајући као преглед, Сиоран и Барт су добили на значају у овом уводу у односу

на Шлегела и Ничеа, чија *Воља за моћ* је остала изван хоризонта расправе, иако би то могло бити корисно за постхумно дело Андрићево. Могло је бити од користи и да се постави питање немогућег статуса фрагмента у постмодерном добу, које не допушта уопште идеју такве целине којој би фрагмент могао да буде део, или питања односа фрагмента и фрактала, јединог фрагмента који садржи апсолутну целину, и холограмске пројекције која је стигла до теорије космоса и објашњења парадокса хоризонта догађаја код црних рупа.

1.2 је о Библији, до стране 34, 1.3 је о двадесетом веку до стр. 38, 1.4 продужава расправу о Дионису и стиже до Андрића. Висок ниво теоријске писмености и принос овако темељног истраживања, премда помало узбурканог и вртложног, можда чак и понегде хаотичног или фрагментисаног, јер се прескаче од једног до другог, као да је био циљ да се о фрагменту пишући створи утисак фрагментарности и тиме нешто саопшти изнутра, да се о фрагменту може једино фрагментарношћу писати, сада нас води уместо кроз раног Андрића одмах до *Проклете авлије* (стр. 40). То није неоправдано, овај кратак роман је истовремено фрагмент неког замишљеног романа и роман настао од фрагмената (што је Ћуприја), можда нека врста преломне тачке. Интересантно је да ће у исходишту читања Андрића колегиница Пауновић узети сусрет са Сент-Бевом. То је допринос нашем разумевању Андрића, можда и помало давање претераног значаја француском писцу, можда мало надметање у познавању Андрићевог опуса. Строго узев, питање фрагмент могло је одмах бити узето у разматрање и чисто хронолошки, од првих песама у прози, и раскола између затворског бележења и дописивања из затвора. Филологија, укључујући и фамозно присуство *Или-или*, или мистерију не само Библије него и Андрићевих преводилачких корака, смењује овакав став истраживача да се крене однекуд, из неочекиваног. Дискретна, уздржана, понегде и занесена, колегиница Пауновић је на свој тих и уљудан начин јак карактер: она овде, ономе ко мисли док чита, поручује да нешто хоће. То ћемо тек чути, ако издржи изазове живота и терете свог заноса, и ако у својој посвећености препозна природу истраживачке среће сазнања.

У томе је понекад важно задржати меру скромности и опрез према великим именима, нису она случајно велика. Има млађих колега којима некада није лако да пристану на то да не би ишли путевима којима иду да нису читали оно за шта су се неки од нас борили деценијама са само једном предношћу старости, а то је да смо већ бити ту када су они дошли на овај терен. То се не односи на колегиницу Пауновић која вредно и уредно оставља траг своје лектире и не устеже се да покаже шта она томе може додати и где ствари може променити. Али тај дискурс уме да исклизне, па након што укаже на Гарига, Кињара и Бланшоа, уз сав респект за ове ауторе, посебно потоњег који је важан извор савременог критичког мишљења и подстицајнији писац него што то показује печат који је оставио у историји књижевности, она на страници 39. каже „онтолошку нецеловитост човековог бића, са друге стране, истакнуће и Мартин Хајдегер“. Да је пре тога говорила о Шелингу и потребни за слободом, Шопенхеуеру и недостацима или Ничеу и потреби превазилажења, а посебно Кјеркегору и потреби вере, онда би ово *и* могло имати смисла, у равни сличних и претходника, конектор је сврсисходан. Но ту где је онтолошка слика коју Хајдегер гради једна од најважнијих у историји филозофије, ту би се могло допустити да се тај везник јави ако је претходно било речи о Витгенштајну, или ако се прелази од психологије у Фројд-Лакановом луку, у којој недовршеност човека игра важну улогу, овако би се рекло да докторанд не разликује ниво значаја својих извора, што међутим није случај. Ово је дискурсни остатак и исклизнуће, и Комисија узима за сходно из перспективе вредности овог примереног и изврсног доктората да на овако ситан детаљ укаже у овом врло јавном тренутку са вером како ће у постдокторском амбијенту се увећавати благост тона, опуштање и онда у миру учинити понека корекција, какве се увек могу извршити, а на овај начин се препоручује већи ред па и хијерархија у изворима. Траг једног дискурса и ово ситно исклизнуће могу уступити место једном зрелом, опуштеном и наративном излагању, а то како смо и где смо учили доћи ће у један баланс у којем није све што смо прочитали једнако важно, а оно што јесте важно, на томе се онда гради текст – увек пре на Хајдегеровом темељном суду, него на допадљивим судовима које смо нашли у некој специфичној литератури. Можда цео овај пасус не би овде ни био, да неколико редова ниже не стоји: „Симптомом незацељиве човекове ране започеће и Иво Андрић *Проклету авлију*“, где тешкоћа није само у помало незграпној конструкцији да овај роман започиње симптомом, где су потребне неке друге глаголске одреднице како би нарација уопште стигла до обликовања нечега

што би, условно, могло можда да буде „симптом“. Но ово поновљено *и*, уз Хајдегера и Андрића, то ипак не би ишло.

Оно што колегиница Пауновић од стране 42. почиње у анализи *ране / руне*, то је међутим за похвалу, као и цео докторат. Када смо ступили на плодно тло приповести, ту диверсификовани извори и воља да се провере детаљи дају више него леп херменеутички принос. Пукотина, ударац коби/кобни, у чему има неке песничке моћи, није то само питање хоризонт франкофоне литературе од једне специфичности Андрићевог читања Сент-Бева до апсолутне обавезе двадесетог века да стигне до Малармеа – „зауставља малармеовски стих пред пукотином, везујући га за фрагментарност, за раскомаданост, за недовршиву и неисписиву реч“ (стр. 43), то значи вољу за фундирањем питања фрагментарности не само у богатој критичкој и теоријској литератури, већ њеног лоцирања у самом бићу књижевности. Утолико више је остало питање трансформације античке апофтегме, гноме, сентенце у романтичарски фрагмент отворено, да би се симболистички слом целине света, за којим долази експресионистичка раскомаданост и девастација, могли у историји културе, идеја и поетике до краја окарактерисати. Овде је ниво дисертације високо премашен, али ко хоће да буде аутор од значаја макар и у једној ситној култури, он после година учења и акумулације има да овлада дискурсом расправе о великим целинама и да у умиреном и зромом тону може да природу свога предмета изложи у целовитом виђењу. То је оно што ова Комисија и овакав ментор очекују од најбољих у којима се легат једне воље да српска књижевност стоји високо усред најбољег што светска књижевности има може наставити и можда и унапредити.

Теоријска канонада, наравно, овде не престаје када је књижевност већ ту, ето Барта и Лакана, још Бланшоа и коментатора и тумача, то је лепа стручна литература која нам раније није била позната (рецимо Меламфи, Ронжје) до 1.5. на страни 49. у којој се трага за појмом фрагментарности у „лексиконима науке о књижевности“, што је симпатично али и делује сасвим прозаично после узлета у сфере стварно озбиљног мишљења у којима су главни актери двадесетовековне мисли. Наравно, ту ће се стићи (стр. 53) до романтичарске „моде писања намерно фрагментарних песама“, што нас враћа претходној напомени о историји фрагмента од романтизма до симболизма и експресионизма. Од Тињанова до Лиотара је велики скок, уз Бадјуа ћемо наћи још једно *и*... Можда пре Бадјуа овде недостаје *Хиљаду платоа*, али Бадјуова визија капиталистичке фрагментације је свакако конкурентна, па и надмоћна, оном процесу који се код Бермана по узору на Маркса види као топљење и испаравање, код Баумана у протичности и флуидности, а код старог Хабермаса у делигитимизацији и кризи до које то доводи (неко би тражио и пластицитет од деконструкције до Малабу), једном речју, ствар је неисцрпива, а ментор није смео да већ превелик замах и обим још својим прекомерним подстицајима доведе до колапса, али у томе је разлика између истраживања главних токова и онога што треба, за разлику од великих мислилаца, да буде *и*. Када се то разабере, онда је јасно да је ово, Делез, Берман, Бауман, Хабермас једна алтернативна лествица знања. Зато није оправдан прелаз од Шуваковића до *и* Бадјуа, а ни одсуство поенте о ишчекивању *догађаја* не само код овог мислиоца ослоњеног на загонетку конверзије Светог Павла, већ кризе акционог мишљења у одсуству прекретничког епохалног или политичког *догађаја* у времену без револуција, која је нагнала савремену филозофску мисао да појму догађаја после Хајдегера (без *и*) да такав и толики простор. (Сам Бадју је тако назвао своје кључно дело које хоће да стане спрам Хајдегера управо замењујући појам времена појмом догађаја.)

Христићу је на наредних неколико страница посвећена лепа пажња, а овај извештај је надамо се у овим детаљима и коментарима представио са каквом се дисертацијом овде има посла и који су њени посебни квалитети, од згуснутог па и нагомиланог знања, конвулзивног кретања кроз врло различита поља истраживања, нагомиланавање па и затрпавање сазнањима, све дакле сведочанства о преданом и посвећеном раду. Тако се прелази на 2, при чему није сасвим јасно зашто је 1.5 на новој десној страници, а 2 није, као што није сасвим јасно композиционо зашто овде долази 2.1 као кратак осврт на античку и хуманистичку историју појма афоризам, осим уколико се не пристане на вртложно, спирално излагање као модел писања, за шта одговорност ментор преузима понављајући напомену о томе како у постдокторском периоду, када се текст охлади, све се може још једном, са дистанце и у миру, преиспитати и можда, где је то од веће користи, извршити неколико трансплантација и интерконекија. Тај и такав ментор само ће се

осмехнути што овде ипак има 2.1 иако нема 2.2, као што би га занимало да се питање „жанра мисли“ који је својевремено предложио додатно разјасни с обзиром на разлику медитације, или помисли која је овде уочена код другог аутора, који му је у време писања овог текста остао изван видокруга, премда је то с обзиром на познанства баш и могао знати. Менторе ваља и допунити и кориговати, ми смо сви у истом пољу трагања за могућношћу да тумачимо књижевност, и ментор захваљује на овом упућивању на сасвим мало, или нимало познату литературу која му је, иако је чак и предлог за штампање тако природног дела имао, промакла.

Друго поглавље (стр. 88) почиње неугодном расправом о објављивању Андрићевих стихова, прегледом рецепције у којем је више пажње посвећено Дериди него онима који су писали о Андрићу, све до стр. 129, лепо реферирајући на све што је значајније, да би се на стр. 130 појавило на новој левој страни као 5 *душа*, појам из наслова тезе. Могла би се овде отворити, поново, расправа о томе да уколико је појму фрагмент посвећена таква и толика енергија, је ли требало још значајнији и тежи појам какав је душа расправити на још неколико десетина или стотини страница одмах на почетку. Но, ово није теза из историје идеја и док је расправа о фрагменту у домену историјске поетике, расправа о души би сасвим изашла из хоризонта ове области. И још више од тога, у једној дисертацији не треба докторанд да напише још једну дисертацију, тако да сву одговорност за ово питање ментор радо преузима на себе. Ово је рад који је био већи и значајнији него што се то у академском животу очекује, зато не треба да буде толико још додатно увећан да се и кандидат и ментор струне од докторирања или да се докторат на крају не може написати, или је толики да се не може штампати, а има и тога. Упркос томе, једном у некој верзији за штампу, можда би једно разјашњење о томе шта се/смо хтели са душом имало сврхе и смисла на уводним страницама. Подметање фрагмента у овом опсежном одељку који себе хоће у сусрету са душом, интересантан је поступак који до стр. 160 неће проћи, већ ће управо *Ex Ponto* везати за душу. Пола рада је за нама а да смо ту где се могло кренути.

Широк контекст у којем колегиница Пауновић разматра и сагледава раног Андрића додаје димензију њеном читању које је мање усмерено на детаљ у тексту а више на укупно постигнуће не само наведеног, већ онога што се о делу у том наводу може установити. Андрић је у овом читању добио једну вредну интерпретацију која битно проширује досадашње наше сазнање о домету Андрићевог дела у претежно лирском поетичком регистру. Размишљајући након читања ове дисертације, а она која на то подстиче и отвара нове могућности тумачења показује на најбољи начин своју сврху и смисао, могло би се помислити како би се у некој будућности могла написати дисертација о теорији екстазе и природи узвика у раној фази Андрићевог дела. Можда би она могла почети *И* од Хајдегера и од његовог приступа овом појму, а можда би из старе реторике могла да узме да преиспита проблематику повишеног тона. Тако би се хоризонти душе која проговара и о којој се проговара нашли у самом средству и његовом онтолошки релевантном учинку. 6.2, опет на новој левој страници (172), донеће нам сусрет са тимосом, што већ није сасвим исто што и психа. „Унутар фигуре разоружаног, демобилисаног сопства, најпре, исписана је једна неиспуњива херменеутика тимоса“, при чему се загонетни Хераклитов фрагмент који је овде поменут једва може схватити без огромног филолошког посредовања. Задржан у форми фусноте и додатне напомене, овде смо се на томе зауставили, али убудуће би се могло погледати као је то недавно расплео Бетег, професор на Кејмбриџу, показујући нову сврху и смисао метикулозне филологије. Тада би се, да се још једном вратимо на то, природа душе/духа још једном могла преиспитати, када већ фуснота 390 (стр. 181) није прелетела негде на почетак рада. Ове странице су врло добра основа за још једну целовиту студију и срећом друго поглавље ту застаје иначе бисмо добили, како је већ напоменуто, још једну дисертацију. Могло би се сада закључити како у сусрету са Андрићевим текстом колегиница Пауновић више носи целину својих образовних сазнања него што се предаје раду на детаљима, при чему је толико под утиском заиста лепог и великог знања које је у овом раду акумулирано, да стално граби даље, ка новом, а мање искориштава оно што је већ изложено и за шта је њен читалац припремљен. Не би било згорег понекад видети шта оно што је већ речено пружа као могућност овоме што се у томе часу пише, на шта смо мислили када смо поменули питање рецимо фрагментарности. Како се у бићу фрагментарности види оно што је остало од бележака (и о томе је на једном месту било речи као о запису), а како оно што се не може записати? Шта је херменеутика душе у тексту и *душе текста*, онога што не може да се запише и онога што је у записаноме само фрагментарно,

и сл. Како *Ex Pontato* наставља и напушта Андрићеве песме, шта то значи и чему то води, да ли наротивизација доприноси изразу и обликовању целина једног стања, или је реч о *самоскривљеном* одступању у којем душа постаје све загонетнија, а путеви до ње у изванбиографском смислу речи све теже проходни, и друга питања навиру када се погледа пређени пут. Фрагментарност која је у наслову другог поглавља није у бити резултата који оно даје. Ако онај ко погоди циљ промаши све остало, како се духовито парафразирају Хегел и дијалектика промашаја, да ли се онда оно што успе да погоди све остало промашује свој циљ? Ово није напомена о смислу и сврси међунаслова, већ о томе да ли су херменеутика и поетика душе управо у бићу фрагментарности имале могућност да се до краја заснују. Душа, која подразумева да је самој себи целина, то је оно што фрагментарност преноси и губи. А како је сваки докторат фрагментаран у односу и на свој предмет и на целину књижевног дела, из чега црпе научну убедљивост и истраживачку конкретност, то би се ова дијалектика предмета и приступа додатно усложњена вратила као један од разлога за вртложно излагање које би, можда, управо тако хтело да превлада ову унутрашњу непрекорачивост.

Извештај је превалио тек више од половине дисертације, па ће и Комисија колико толико обуздавајући множину страница оцене настојати да бар мало убрза и скрати ову извештајну прозу у којој Треће поглавље почиње на стран 187, са иманом „поетичке метаноје“ и узима Андрићеве *Немире*. Они су, дакле, одвојени од *Ex Pontato*, што није сасвим безазлено и безпоследично. Питање је одмах постављено у првом потпоглављу, шта после топографије бола из *Ex Pontato*. Оно се излаже уз осврт на рану рецепцију, али место овог питања, које је готово изговорено уз напомену о *Путу Алије Берзелеза* (који је једнопорична књига и зато се ни до данас не осећа ни колико је то КЊИГА, а не само још једна прича, а то није једина таква књига у Андрићевом опусу. Микророман или протозбирка заједничких повести, чије друго издање је готово пресудан знак ауторове интелектуалне биографије и одлуке о природи идентитета Иван/Иво, допушта могућност и да се *Немири* другачије позиционирају и историји Андрићеве прозе. Остало је у ваздуху питање да ли су и колико су *Немири* поезија/поетска проза/лирска нарација. За сваку је похвалу што су Андрић и Црњански стављени један до другог, премда се ту изашло из оквира предмета дисертације. (Расправа са иначе значајним тумачем дела Милоша Црњанског показује значај изостављеног, али сам предмет који је осуђен на нагађање и утисак о карактерима нема толико књижевну колико може стећи идеолошку важност. Из савршено небитних али и непремостивих разлога, Комисија овде неће ући у питање искренности пријатељства, ни од Монтења до Дерида и Агамбена, ни у питање печата душе на личним односима, тада или сада.) Црњански, једном призван у рад, чини своје, њему се такође не може одолети и сада дисертација, као опијена неодољивом дражи великог песника (што Андрић, ипак и упркос нашој уводној напомени није на тај и такав начин; он је већи песник него што се о њему мисли, и велики је, притајени лиричар, а сав његов лиризам има снагу духа и велику душевну моћ, али велики песник је Црњански). Дисертација то нити треба нити каже, али је јасно да кад неко заиста воли књижевност и када јој је заиста посвећен, он не може да јој одоли – ко би одолео Црњанском.

Херменеутика лирског облика и субјективности настављају се у 2. од стр. 208. до 214, а онда скандал узима своју меру – питање у којем нам облику и стању стижу *Знакови*, којима, као и постхумној верзији збирке песама, припада завршна реч. Не може се на академски пристојан начин именовати оно што је са *Знаковима* урађено, па чак и облик у којем је објављено *Шта сањам и шта ми се догађа*, ако се то уопште тако заиста зове, не може са том размером скандала и људске беде не може да се мери. Колегиници Пауновић морамо захвалити на помном раду, који је у једној ранијој верзији која је и водила као овом докторату, био изложен у *Свескама* (Да ли отворати питање имена *свеске*?), али бојати се да је ово што је урађено заправо неисправљиво. Чак и ако би се могло филолошки кориговати, можда, књига је у овом облику „ушла у народ“, силовање је сада чињеница књижевности која се више не може поништити, вероватно ни отклонити у будућности. Ако се ово размотри из перспективе Песоиног дела, где је дат можда најбољи досадашњи резултат, што врло има смисла у овом контексту и што ће једном бити узето

у разматрање, можда је најбоље замисливо ипак везано за посебна софтверска решења којима се поље записа сасвим другачије уређује. Овај ментор, који је у колегиници Пауновић најзад нашао некога ко је дорастао да се овом проблему заиста посвети, осећа само стид што је Андрић био овако објављиван и што је нужношћу околности и захваљујући једној врсти академског насиља које су веома важни и утицајни проучаваоци Андрића извршили и сам потписивао бедна издања која му није било дато да мења, због чега се у другој ситуацији и разишао са **прирађивњем** једног издања у којем је захваљујући искључиво његовој, менторовој, упорности најзад било одбачено фамозно тематско брљављење по приповеткама. Једног дана биће и све Андрићеве КЊИГЕ штампане као књиге, па и оне, попут *Панораме*, које су диван парадокс. У **композицији** аутентичних збирки и у овим омисијама крије се нешто што је само Андрић могао тако да повери времену и да никоме никада не каже шта је то и зашто, а када се једном то види, све делује управо чудесно. Реконструкцији тог скривеног, које је углавном извршио, ментор са захвалношћу прима ову критику *Знакова* која је била неопходна.

Када се одлучно у четвртом одељку опет именују фрагменти (стр. 241) помало постаје јасно да је можда фрагмент претегао у односу на херменеутику и душу. Напослетку долази један врло леп *додатак*, сусрет Андрића са Мешом Селимовићем (стр. 253), у којем се јавља прва илустрација (стр. 260). Као да је логика *саплмента* тражила своје. Овде би се дисертација морала додатно тумачити, као да је књижевно дело, зашто и чему такав крај и шта он доноси. Као и део о Црњанском, он је изван основног поља тезе. Једно је могућност да је колегиница Пауновић толико била зачарана својим налазом да није могла да о доли да то не стави у рад. Друго је да је то облик дестабилизације форме доктората, што сасвим одговара овом деконструктивистичкој напомени о додатку. Трећа је, међутим, да у тим детаљима, између Црњанског и Меше, нешто може да се назре и о души самога човека. Текст је текст, о њему је доста тога речено, па иако је можда мање било о херменутици душе, било је више него довољно о лирским дискурсима и о фрагментарности. Али, у овом биотекстизму, ако се сме тако рећи, одједном неки стварни човек Иво Андрић ступа на странице дисертације. То није наука, али јесте сазнање. И, то није тумачење, али јесте показивање. А оно што се не може рећи, о томе се можда мора ћутати, или се то мора показати? Овоме ни Витгенштајн не би много приговорио, а Комисија у овом супернаучном обрасцу и поштујући, концилијантно из без икаквог стварног апетита, налог те форме, остаје у уверењу да није погрешно урадити превише, што је већ било раније напоменуто.

VIII ОСТВАРЕНИ РЕЗУЛТАТИ И НАУЧНИ ДОПРИНОС ДИСЕРТАЦИЈЕ

Резултати ове дисертације премашују оно што се очекује од једног доктората и више су у размерама оних старих доктората који су писани као хабилитације. Резултати су постигнути у ствари теорије и историје идеја, у проучавању Андрићевог опуса и критичке литературе о том опусу и сагледавања целине српске књижевности двадесетог века. Литература је огромна и у њој се докторанд самостално и критички креће, а погледи на дело нови и самосталан су, вредан прилог тзв. андрићологији. Пред нама је значајна и целовита монографија о Андрићу, један доказ смисла и сврхе сазнајног академског живота који се не своди на форме и обавезе, који се води у заносу и страсти истраживања и који даје резултате који премашују опонашање науке, који су заиста наук. Научни допринос је остварен и у томе што јесте филолошка наука, чак и у најужем смислу речи, скрупулозном и темељном критиком извора и начин њиховог објављивања, али и у херменеутичком приносу једног разумевања које надилази науку и представља, онако како је то филозофија олако присвојила себи, критику науке. Допринос иначе обимној а мишљењем ни издалека тако богатој литератури, дакле, дат је и у строго стручном смислу, и у ономе што јесте хуманистика.

IX ПРОВЕРА ОРИГИНАЛНОСТИ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

На основу *Правилника о поступку провере оригиналности докторских дисертација које се бране на Универзитету у Београду* и налаза у извештају из програма *iThenticate*, којим је извршена провера оригиналности докторске дисертације „**Херменеутика и обликовање душе у лирским дискурсима Иве Андрића**“ аутора **Александра Пауновића**, констатовано је да утврђено подударање текста износи 14%.

Овај степен подударности последица је рада програма за проверу оригиналности који није искључио цитате и фусноте, што је додатно проверено и констатовано стручно у Центру за рад са докторандима (др Столић, ментор и кандидат), а после детаљне претраге установљено како правих подударања изван ових двеју категорија нема уопште, што је узимајући у обзир и ову корекцију у складу са Чланом 9. Правилника.

На основу изнетог, а у складу са ставом 2 Члана 8. *Правилника о поступку провере оригиналности докторских дисертација које се бране на Универзитету у Београду*, извештај указује на оригиналност докторске дисертације, те се прописани поступак припреме за њену одбрану може наставити.

X ЗАКЉУЧАК И ПРЕДЛОГ

Комисија за оцену докторске дисертације, како то овај образац налаже, констатује да је дисертација „Херменеутика и обликовање душе у лирским дискурсима Иве Андрића“ кандидата Александре Пауновић оригинално и самостално научно дело и да су се стекли услови за њену јавну одбрану.

Комисија стога предлаже Наставно-научном већу Филолошког факултета Универзитета у Београду да прихвати с позитивном оценом Извештај о оцени докторске дисертације под насловом „Херменеутика и обликовање душе у лирским дискурсима Иве Андрића“, коју је урадио кандидат Александра Пауновић под менторством проф. др Александра Јеркова и да је, у складу са прописима, упути Већу научних области друштвено-хуманистичких наука Универзитета у Београду на разматрање.

ПОТПИСИ ЧЛАНОВА КОМИСИЈЕ:

1. _____
др Александар Јерков, редовни професор
председник Комисије
2. _____
др Светлана Шеатовић, научни саветник
члан Комисије
3. _____
др Часлав Николић, редовни професор
члан Комисије
4. _____
др Мина Ђурић, ванредни професор
члан Комисије
5. _____
др Марко Радуловић, виши научни сарадник
члан Комисије